

Què podem aprendre de la formació de l'Estat als països del tercer món?

DIEGO MALQUORI (*Universitat Ramon Llull*)

Deia Hegel que és interessant mirar a Àfrica no per la seva pròpia història, sinó pel fet de veure a l'home en un estadi de «barbàrie i salvatgisme» en què encara no pot formar part de la civilització. «[Àfrica] és el país de l'or, tancat en si mateix, el país de la infància que, al marge del dia de la història conscient, està embolicada en el negre color de la nit»¹.

En aquesta afirmació pot veure's clarament una actitud comuna a tota la tradició occidental, que d'una banda ha remès la historicitat de les societats africanes a la del món occidental, i d'altra banda ha vist en la seva organització del sistema polític l'evidència d'una absència de política. La historicitat de les societats africanes, i les del tercer món en general, s'ha considerat així en una posició de *dependència* del món occidental. Àfrica era un personatge necessàriament condemnat a entrar en una història exògena.

És interessant observar que aquest marc de referència ha estat utilitzat tant per justificar el colonialisme com per oposar-se a això. Fins i tot entre els intel·lectuals anticolonialistes europeus s'ha afirmat la idea de la «innocència ahistòrica» del salvatge com un element inspirador cap al qual es dirigia el moviment de descol·lització. És un tema que apareix per exemple en Sartre, que, des d'un altre punt de vista, arriba igualment a negar l'autonomia d'Àfrica pel que fa a la historicitat occidental: «No fa molt la terra tenia dos mil milions d'habitants, és a dir, cinc-cents milions d'hommes i mil cinc-cents milions d'indígenes. Els primers disposaven del Verb, els altres el rebien. Entre els uns i els altres, reietons venuts, senyors feudals, una falsa burgesia inventada per a l'ocasió feia d'intermediària»².

Sartre sembla estar així d'acord amb els autors de les teories de la dependència, els quals, negant l'autonomia del sistema econò-

1. G. W. F. HEGEL, *Lecciones sobre la filosofía de la historia universal*, Barcelona: Altaya, 1994, p. 180 (traducció meva).

2. J.-P. SARTRE, «Préface», a F. FANON, *Les Damnés de la terre*, Paris: Maspero, 1961, p. 9 (traducció meva).

mic i administratiu de les noves societats postcoloniales, afirmen que la veritable burgesia està absent de l'escena política i econòmica africana. En el millor dels casos, els elements fragmentaris de la burgesia autòctona es converteixen en intermediaris regionals de l'imperialisme. D'aquí l'actitud de considerar que els processos determinants han ocorregut i segueixen ocorrent a occident, i que a partir d'aquests es formen les historicitats perifèriques.

Què té a veure això amb la nostra pròpia història i, en particular, amb l'efervescent situació que està vivint el nostre país? Potser no gaire. I no obstant això, és possible aprendre alguna cosa precisament del procés de descolonització i de formació de l'estat en les societats del tercer món. Tal vegada, és com el reflex d'una imatge que dona origen a una nova llum, o almenys que ens ajuda a veure més clarament la nostra pròpia història.

Em limitaré aquí a traçar alguns elements de reflexió. En primer lloc, com a marc de referència, podríem recordar la definició que Francis Hinsley dona de l'estat, com a «forma particular d'organitzar el poder polític que les societats han adoptat en un estadi determinat de la seva evolució»³. En aquest sentit, cada sistema polític pot considerar-se un estat en una fase concreta de la seva evolució, tot i que l'autoritat final resulti dispersa o indeterminada.

D'altra banda, es pot donar més èmfasi a la manera característica d'exercir les seves funcions per part de l'estat, i d'aquí la necessitat que aquest es recolzi en una autoritat final concentrada. De fet, la idea que cada sistema polític constitueix una versió diferent de l'estat en un estadi particular del seu desenvolupament està en conflicte amb les diferències substancials que existeixen entre les societats preestatals i les que es regeixen per una forma d'estat⁴. Tot això sembla implicar la necessitat d'un salt qualitatiu en el procés d'establiment de la forma d'estat.

Si s'aborda la qüestió de la formació de l'estat, d'aquest enfocament resulta una distinció entre el procés, històricament lent, que experimenta una societat preestatal en el seu desenvolupament cap a una forma d'estat, i el canvi qualitatiu que correspon a l'*acceptació* de l'estat. En aquest sentit el factor substancial no deriva tant

3. F. H. HINSLEY, *El concepto de Soberanía*, Barcelona: Labor, 1972, p. 10s. (traducció meua).

4. Cf. J. F. BAYART, *El estado en África*, Barcelona: Bellaterra, 1999.

de la naturalesa del procés ni de la seva durada, com de l'acceptació de l'autoritat central una vegada establerta una forma d'estat.

No és inútil, pel que fa a aquest punt, observar que no és suficient lluitar per un ideal compartit o contra un «enemic» comú per construir unes bases sòlides d'un futur estat. És fonamental que al mateix temps els que condueixen aquest procés creïn les bases per a una veritable acceptació de la nova autoritat per part de la comunitat. I el fracàs de molts dels nous estats postcolonials –fins i tot quan van ser liderats per homes de gran prestigi, com Lumumba a Congo o Ben Bella a Algèria– hauria de fer reflexionar sobre aquest punt. El procés de formació d'un estat no pot no estar acompanyat per una regeneració tant de les persones com del propi sistema polític, perquè aquesta acceptació permeti consolidar el nou estat.

D'altra banda, cal observar que les teories centrades en el factor extern coincideixen en l'afirmació que és l'activitat reformadora d'una minoria selecta o d'una elit modernitzada la que condueix a la construcció de l'estat. No obstant això hi ha qui s'oposa a les conclusions que deriven d'aquest esquema conceptual, demostrant com, almenys a Àfrica, l'estat té arrels autònomes⁵. Aquestes arrels són heterogènies des del punt de vista geogràfic, social i cultural, la qual cosa implica una dispersió del poder que no permet la formació d'un estat «íntegre». En aquest aspecte, el procés de «reapropiació» de les institucions d'origen colonial és el que finalment «garanteix» la pròpia historicitat.

Una darrera observació, pensant ara en la nostra terra: la historicitat d'un poble és el resultat d'un procés de contínua evolució, i moltes vegades són precisament els factors externs els que tenen un paper determinant. En aquest sentit, en aquell procés de «reapropiació» de les institucions d'origen colonial, que certament ha tingut un paper fonamental als països del tercer món, pot veure's, salvant les distàncies, un reflex de la tensió que actualment viu Catalunya per reapropiar-se de la seva història i de les seves institucions pròpies. No és casual que l'actual auge independentista –gestat durant anys sota les cendres de la dictadura– coincideixi amb un moment d'entossudiment polític per part de la «resta d'Espanya» i fins i tot d'agressió cap a la llengua i la cultura catalana.

5. *Ibid.*

En definitiva, si algun dia Catalunya arriba a ser un país independent, ho serà al meu entendre *malgrat* la seva classe política actual, i *gràcies* a la pressió generada per la situació externa, de la qual neix aquesta voluntat de reapropiació de la seva història i de la seva cultura. Al mateix temps, sense una autèntica regeneració de la classe política i de les mateixes institucions, gràcies a la qual sigui possible realitzar efectivament una veritable acceptació de la nova autoritat, a la solidaritat i l'entusiasme que caracteritza l'actual fase de lluita difícilment podrà seguir la consolidació d'un veritable estat íntegre. Aquestes, almenys, són algunes de les conclusions que sembla indicar la història d'aquella terra «emboficada en el negre color de la nit».

Diego Malquori